

David Petelin: *Živeti v socialistični Ljubljani: Mestno življenje v prvih dveh desetletjih po drugi svetovni vojni.* Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2019, 402 str.

Knjiga *Živeti v socialistični Ljubljani* je predelana doktorska disertacija Davida Petelina, zgodovinarja, Ljubljancana, raziskovalca mesta, v katerem je avtor odrasčal in živi. Avtorjevo osrednje vodilo pri raziskovanju je bil način življenja v Ljubljani v obdobju od leta 1945 do leta 1965. Svoj sprehod po zgodovini začenja z osvobodilnimi boji za Ljubljano leta 1945, veseljem ljudi ob dokončni osvoboditvi Ljubljane in dnevih, ki so prihajali, saj je konec druge svetovne vojne prinesel tudi obračun z nasprotniki. Gre za začetek obdobja zaplemb, ki jih avtor definira kot »prisilni odvzem zasebnega premoženja v korist države brez odškodnine«, t. i. agrarne reforme in ustanavljanja zadrug (str. 44).

283

Kaj je konec vojne pomenil za prebivalce Ljubljane? V prvi vrsti »ukinjanje« meščanskega razreda s podržavljanjem njegove lastnine. V mesto so se naseljevali ljudje s podeželja z drugačnimi navadami in mu prinesli drugačen utrip. Predvojno elito, ki je bila sestavljena iz trgovcev, bančnikov, podjetnikov, veleposestnikov, izobražencev ..., je zamenjala nova elita, ki je bila deležna določenih privilegijev in jo je povezovalo članstvo v partiji, partizanska izkušnja in posledično zasedanje najvišjih mest v politiki in gospodarstvu. S spodbujanjem industrializacije postane pomemben družbeni razred delavstvo, katerega osnovna vrlina je bila po besedah avtorja samoodpovedovanje in žrtvovanje delovne energije in časa za skupnost. Pomemben objekt tega obdobja postane tovarna. Z zaposlitvijo v tovarni je delavec dobil veliko pravic – zavarovanje, kosilo v menzi, dopustovanje v počitniških kapacitetah, stanovanje v delavskih naseljih ...

Kaj pa vloga žensk? Komunistična partija Jugoslavije je oblikovala svoj odnos do žensk. Ženske so dobile volilno pravico, pravico do enakega plačila za enako delo, enakopraven položaj v izobraževalnem sistemu, postale so pravno enakovredne moškim in imele večje možnosti zaposlitve. Dejstvo, da ženska ni bila več samo mati in gospodinja, je vplivalo tudi na spremembo družinskih vzorcev. Na eni strani je upadlo število novorojenih otrok, na drugi pa se je večalo število razvez in mater samohranilk. Avtor v knjigi rast prebivalstva predstavi s statističnimi podatki o številu prebivalstva v različnih časovnih obdobjih. Tako je npr. imela leta 1931 Ljubljana 59.765 prebivalcev, štirideset let kasneje pa že več kot 200.000.

Ljubljana v drugi svetovni vojni ni utrpela večje materialne škode, kljub temu pa so nekateri objekti bili potrebni obnove tudi zaradi gospodarske rasti mesta. Obnovitvena dela so pretežno izvajali prostovoljci, udarniški zaposleni delavci, vojni ujetniki, politični zaporniki idr. v okviru delovnih nedelj, večdnevni delovni akcij in mladinskih delovnih brigad, pri čemer delo ni bilo plačano, ampak se je štelo kot državljanska dolžnost. Začenja se obdobje gradnje in ustanavljanje novih tovarn ter podjetij, katerih imena poznamo še danes – Litostroj, Ilirija, Gradis, Tovarna dekorativnih tkanin ... Med letoma 1947 in 1955 je v Sloveniji zrasla večina pomembnejših industrijskih objektov. Kot navaja avtor, je država tako postala lastnik 93 odstotkov slovenskih podjetij in skoraj 100-odstotni delodajalec v neagrarnih panogah.

Zaradi hudih gospodarskih razmer, ki jih je povzročila okupacija Ljubljane, so takoj po vojni ljubljanske trgovine razpolagale z minimalnimi zalogami. Konec julija

1945 so bile za celotno jugoslovansko območje uvedene nakaznice oz. karte, s katerimi so prebivalci lahko dobili natančno odmerjeno količino določenega blaga. V duhu popolnega nadzora oblasti nad proizvodnjo in potrošnjo se življenjska raven prebivalstva ni bistveno dvigovala. Industrija je sicer rasla, vendar je primanjkovalo industrijskega blaga za široko porabo. Leta 1955 je oblast naposled le sprejela sklep, da je potrebno industrijo rekonstruirati in poskrbeti za dvig življenjske ravni. V šestdesetih letih se je tako začelo nakupovanje gospodinjskih aparatov in stanovanjske opreme, povečala se je kupna moč prebivalstva.

Modernizacija, razvoj in napredek postanejo osrednje vodilo, da pa modernizacija lahko uspe, je treba izkoreniniti tradicijo in uvesti »zahodnjaški« način življenja. Množična potrošnja je postala v Evropi pomembna sredi 20. stoletja, ko se je začel uveljavljati koncept usmerjanja prostega časa v užitke, počitek in potrošnjo. Odpiranje meje z Italijo je sprožilo nakupovalni turizem, ki je v Slovenijo prinesel tudi nove modne trende kot npr. kavbojke in športne copate, ki jim še danes rečemo superge po izdelovalcu, italijanskem podjetju Superga. V Sloveniji se razvije način življenja, ki je mešanica modernizma in socializma – od zahoda so Slovenci prevzeli način oblačenja, preživljanja prostega časa, stanovanjsko kulturo, od socializma pa brezplačno šolanje, polno zaposlitev, dostopno zdravstvo ipd. Pri odpiranju supermarketov je Jugoslavija prehitela celo Avstrijo in Italijo. Junija 1961 dobi tudi Ljubljana na Cigaletovi svoj prvi supermarket z imenom Prehrana. Spremenjen način nakupovanja je močno vplival tudi na ženski vsakdan – vse dobrine je dobila na enem mestu (kruh, meso, mleko ...), veliko časa pa je prihranila tudi z uporabo pralnega stroja. V političnem smislu sta bili potrošnja in odprtost dobrodošli, dokler nista ogrožali partije ali se dotikali političnega sistema.

Ljubljana postane prestolnica Ljudske republike Slovenije in tudi žarišče socializma. Podoba mesta začenjajo dopolnjevati spomeniki in kipi, preimenujejo se nekatere ulice, začne se urbanistično planiranje razvoja mesta. Ljubljana se je večala na račun novih stanovanjskih sosesk, znanstveno-izobraževalnih središč in industrijskih območij. Mestno središče dobi zgradbe, ki so imele velik simbolni pomen, saj so vpeljale občutek vele mesta in stojijo še danes – Bavarski dvor, Metalka, Kozolec, Konzorcij ... Zaradi vse večjega prometa in križanja cest z železnico se začnejo graditi podvozi. Povojna Ljubljana dobi Gospodarsko razstavišče, Halo Tivoli, študentske domove v Rožni dolini. Množično priseljevanje v mesto je seveda povzročilo tudi pomanjkanje stanovanj. Ta problem se je reševal z naseljevanjem v stara meščanska stanovanja, izseljevanjem prebivalcev, ki niso bili več povezani z mestom, in zidanjem novih stanovanj, ki so jih po letu 1950 začela za svoje delavce graditi podjetja sama. Na mestno podobo je zelo vplival razvoj v gradbeništvu in s tem povezana gradnja stolpnic.

Ljubljana je dobila prvi tramvaj leta 1901, leta 1930 pa so začeli progo sistematično dograjevati in povezovati s predmestji. Leta 1951 začne po ljubljanskih ulicah voziti trolejbus, tramvaj pa je bil ukinjen leta 1958. V naslednjih letih simbol napredka in mobilnosti postane »fičo«, prepove se vprežni transport in postavi prve semaforje.

Na družabno življenje, ki se je začelo oblikovati po koncu vojne, je močno vplival politični sistem. Osrednji prostor družabnega življenja so bile kavarne, kjer so se intelektualci, premožnejši, umetniki in napredno misleči družili, razpravljali, seznanjali

z novicami, se zabavali, študirali ... Različni ustvarjalci so se srečevali v novih prostorih – Kazina, Šumi, športna dvorana na Taboru. Vpliv na družabno življenje ima tudi prihod televizije proti koncu šestdesetih let.

Dopustovanje v tujini, ki je bilo prej domena premožnejših, postane po vojni z uvedbo plačanega dopusta leta 1947 in plačila regresa leta 1965 dostopno tudi delavskemu razredu. Dopustovalo se je tako na jadranski obali kot v tujini.

Po vojni postane posebej pomemben šport. Ustanavljajo se športna društva in gradijo novi športni objekti. K nam pridejo nove športne discipline – košarka, odbojka, hokej na travi in rokomet.

V kulturi se je uveljavila smer t. i. socialističnega režima, ki je povečevala socializem in delavstvo, namen kulture pa je bil spodbujanje gradnje socialistične družbe. Oblast je seveda strogo nadzorovala dogajanje v kulturi. Poseben pomen dobijo v povojnem obdobju nacionalizirane kulturne ustanove, ustanovijo se Arhiv Republike Slovenije, Slovenska filharmonija, RTV, muzeji in galerije.

Povojni čas prinese tudi nove praznike (dan republike, praznik dela, dan OF, dan mladosti ...) in ukine cerkvene praznike, namesto Miklavža in Božička se uvedeta dedek Mrz in novoletna jelka.

Knjiga *Živeti v socialistični Ljubljani* je vsekakor priporočljivo, če že ne obvezno čtivo za mlajše generacije, da bi razumele zanimive spomine generacij, ki so soustvarjale to obdobje, seveda pa tudi za vse Ljubljance in tiste, ki so se priselili v Ljubljano, saj daje zgradbam, mimo katerih vsak dan hodimo, posebno zgodbo.

Martina Fekonja

Rosalia Maria Arnšek: *Miklovi iz Ribnice na Dolenjskem: Doma je vse po starem!*. Ribnica: Knjižnica Miklova hiša, 2019, 268 str.

Osnova za nastanek obsežne družinske monografije je diplomsko delo *Miklovi, Ribnica na Dolenjskem* Rosalie Marie Arnšek, ki ga je pod mentorstvom prof. dr. Janeza Bogataja zagovarjala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo leta 2003. V Argentini rojena avtorica je spoznala potomce Arkovih v rodni Bariloči, kjer sta dr. Vojko Arko in njegova žena Milena pomembno zaznamovala tamkajšnje kulturno življenje in z vsem srcem skrbela, da se je v povsem tujem okolju ohranjala slovenska kultura.

Knjiga popelje bralca skozi dolgo časovno obdobje v iskanju sledov za rodbino Arko, sprva Erko, tja v zadnja desetletja 17. stoletja, v čas, ko je Valvasor skiciral razprostrti ribniški trg. Takrat sta bila tu doma Grega Erko in njegova žena Marina, s katerima sledimo prvim zapisom rodu Miklovih, od katerih sedaj živi že osma generacija.